

С. СУРҮН-ООЛ.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ШҮЛҮҮ

Ак-көк дээрин дари ыжы түдөтпелди,
Алдын хүнүн кара булут дугалады;
Чуртталганы —
ажыл-ырдап,
ынакшылдан
Сууравыс чардыкпаан бис — тайбын турду.
Балендарынын сазын санап бижиттинген
Кайтамчы-ла көвөй үлө чогулттуус.
Мичангаштың эрги чылды: — Ишчи сен! — деп,
Ыры-биле төгүдүбө айткардымыс.
База каттап календарлар астынгалызын,

База бир чыл бажындарда кирип келген.
Кижиле бүрү
ажыл-ырдап,
ынакшылдан
Аас-кежини өстүрө дөш туржувуттар.
Кижилерин күзөлдөри боттазыннар,
Ала-турттуң алдары дөш иштегенер,
Шагаавыста
— Эрткен чыл дег, тайбын бол! — деп,
Чаа чылга мичангаштың йорозоинер.

ААСКЕЖИК

ТӨРҮТТҮНГЕН ЧЫЛЫ — 1965

Чел чылдын сөөлү чылы то-
нуп, чаа беш чылдын баштайгы чы-
лы — 1966 чыл эгелеп турар өйдө
кижи бодунун өөрүшкүзү, келер
үйдө планын чугаалаксай бээр-дир.
Кову-Аксыйда «Тыва кобальт» ком-
бинаттын туудугларында 10 чыл че-
дир ажылдап тур мен. Ынчаарга
нинти күш-ажыл стажым — үжөн
беш чыл. Баштай чугай заводунун
туудуна ажылдап турдум. Оон соон-
да комбинаттын руданы үтүрмөтөп
хоюлгар пегинин туудуна кириш-
кеп бис.

Мурнунда калды-ла тускай эр-
теми чок келген бистерин, ылангы
мени дартуу разрядтын туудугузу
кылдыр өөрдөп казынга өөрүр
мен. Оон дараазында бызаныч, бе-
тонщик, арматурщик, опалубщик,
лашчы — мындыг холушкар мерге-
жилерини чедип алган мен. Мөөн
кады ажылдап турар өскө өөрүмүн
салым-чолу база ыныгы болган.
Харин мөөн учурунда бригада-
выс комплексинин болган, мичангаш
калды-ла ажылды кыла бээр бис.
Чонуну бо улуг туудуна бүтү кү-
жүмү, билимин берип, мынак тө-
рөн чуртумга телептиг барган бо-
лур — мөөн амыралыктын ча-
рылбас кезе болу берген.

Тыва чылдын сөөлү турарына чоргаар-
ланыр мен, өөрүм база-ла ыныгы.
Оон бир херечиян бо-дур: мөөн
Тыва АССР-нин алдарык тууду-
жугу деп атты тывыскап.
Бистин бригадасы ай санынын
планын онаалгарын уртутчу до-
лузу-биле, харын-лаа ажыр куусе-
дип турар. Туудугу болуру — улуг
алдар. Чонга ажыктыг чүүл бугу-
руп бээрден артык эки чүве кай-
да боор. Мичангаш мөөн уруум Ал-
ла база туудугу болган, ол — шу-
катуржу, а огулум Алдын-оол —
Тыва индустриянын баштайгызы —
Ак-Довурак комбинатынын ийги
эрчезинин туудуна ажылдап ту-
рар. Мичангаш бис туудугу өг-бүлө
болу берген бис.

Келер үйдө чүл? Ол келер үе
биске билдингир — коммунизмдин
материал-техниктиг базазын тургу-
зарына телептиг салымшыкын
кирир дөш бүтү күжүвүстү бээр
бис. Ылангы чоккук үени алырга,
СЭП-нин XXIII съездинин күш-
ажылы белектеринг уткуур дөш
хайнымшыкын ажылдары —
биске улуг алдар.

И. ШОЖУТ,
Тыва АССР-нин алдарык
туудугузу.

„Шынның“ аалчылары

Чаа чылдын бо номерин белектеп
турда, чечен чогаалдын болгаш
уран чүүлүн чамдык ажылдакчы-
ларын «Шынның» редакциясы ча-
лаан. 1965 чылда чогаалчы ажыл
талазы-биле калдыг чедикшилер-
диг болганын база 1966 чылда чу-
чу кылырын, чүчү күзеп турары-
нын дугайында айткырын бистин
корреспондентис оларга салган.

Салим Сазыгович
СУРҮН-ООЛДУН

Азы бистин улуг-лаа, биче-лаа
номчукчуларымыска билдингир. Чү-
ге диез номчукчулар оон шүдүк-
терин, чечен чугааларын, уругларга
бижээн тоожузу болгаш өскө-лаа
чогаалдарын сепкил ханышкын,
сонуграл-биле номчуп турар болгай.
— Эргинин арта басып бар
чылар чылда номчукчуларга чүт
бараалатканын, калдыг чогаал-
дарын бижээнидерин, чаа чылда
калдыг чогаалдарын бижиртерин
чугаалап көрүнерем, Салим Сазы-
гович?

Гаврил Лопсанович
ТОРЛУК

анжак чурукчу бодунун талантызы,
эки чуруктары-биле мактадып, чо-
гаалчы эки чедикшилеринг
ажылдап турар. Ам аааа сөстөн бе-
ре кааптаалы.

— Янаарда кызыгаржылар-биле
ужуражылга кылып, оларга уран
чурулга дугайында лекция номчуп
чораап, «Кызыгарда», «Дайынчы
дугураа», «Кежээки талпынчы
кезекте» болгаш өскө-лаа чурук-
тарын чурудум. Чайын ыраакы
Өдүтенин ивижилеринг четим.
Ивижилерин ажал, амыралык
көргүскөн «Ажыл соода дымта-
нылга», «Ивижи кыс Гала», «Өн-
үктөр», «Чаа черже» деп аттарлыг
чуруктарын чуруп, оларын Омск
хоорайга зона аайы-биле болган чу-
рулга дегелезинге кирип, эки
үнөлдөдү алдым.

Октябрь революциянын 50 чы-
лынга тураскааткан «Социалист
Сибирь» деп дегелегинин 3-кү ээл-
чээ алдан алды чылда ажыттынар.
Аааа чаа чуруктарынын кирир нэг

күзөлдиг мен. Мичангаш Ак-Дову-
рак, Кову-Аксыйда улуг туудуглар-
же командировкалап, ол дегелеге
кирир ажылдарынын теманын ыла
дайыккан амыралдын ара-
зында дилээр мен.

Ростислав Докуролович
КЕНДЕНБИЛЬДИН

чогааткан ырлары Тыванын хоорай,
суур бурзунда, фермаларда, брига-
далар төвүндө, маа оларларында
чагылганын турар. Корреспондент-
бисе беледазынга ол мында деп чу-
гаалаан:

— 1965 чылда азын каш аял-
галары чогааттым. Юрий Кюнегеш-
тин «Каттыраппап чынап келем»,
Б. Черник-оолдун «Адым» деп шу-
дуктеринге аялгалар чогааткым,
он эки кожамын ырлар дөш чар-
латтынган конкуруска киридим, ийги-
чи черин алдым. Музыка үчилше-
зинин беш чыл оюнга тураскааткан
конкуруска И. Чураровтун «Ыры-
биле кады» деп сөзүнге хей кижиле
ырлар аялга чогааткан, база-ла
ийги черин алдым. Дараазында бо-
лур конкурстарга бирги черин алыр
дөш бүтү күштү, салыр апаар.

— Чаа чылда калдыг кузакшы-
нерлиг силер, Ростислав Докуро-
лович?

— Аялга чогадып турар чаа ат-
тарын тыттып кезип турары биске
улуг өөрүчүгү болушкун. Мичан-
гаш Чаа чыл-биле кады чаа талан-
тылыг аттар тыттып турар. Бот-
тынмыгыр композиторлар-биле ажал
бисте кончуг кошмак. Чангыс черге
чыгып алгаш, чогаалчымыс ажал,
өздө, уран мергежил, талант ду-
гайында олар-биле чугаа кылып,
оларын семинарларын чүгө эрти-
рип болбас деп. Олар дугураалыг,
билимгил композиторлардан ажы-
тыг сүмелерин, өөрдөгүн азырын
аажок күзеп турары чугаажок.
Мичангаш бистин республиканын
культура министрствозу, улугуна
чогаалдыг бажыны бот-тынмыгыр
композиторлар-биле ажылы чорудар-
ын холга алыр өй келген.

Чогаалчы М. Кенни-Лопсанович эр-
кен чылдын төрттүнгөн деп биле
бербегер, эртим өнүктөр. Бис оон
сөзгөр дилээн бис. Көбөс-силер
бе. Монгуш Бора-Хевиц, кайы кире
хей-алт кирген номчутуруп олу-
рар-дыр? Ол чүдөн болган деп? Ты-
вага баштайгы «далайын» — роман-
ын бижип тургусканы-биле холбаш-
тыр номчукчулун өөрү четтире-
нин авторга плереткен чагаазы —
чонун үнөлдөдү-дир!

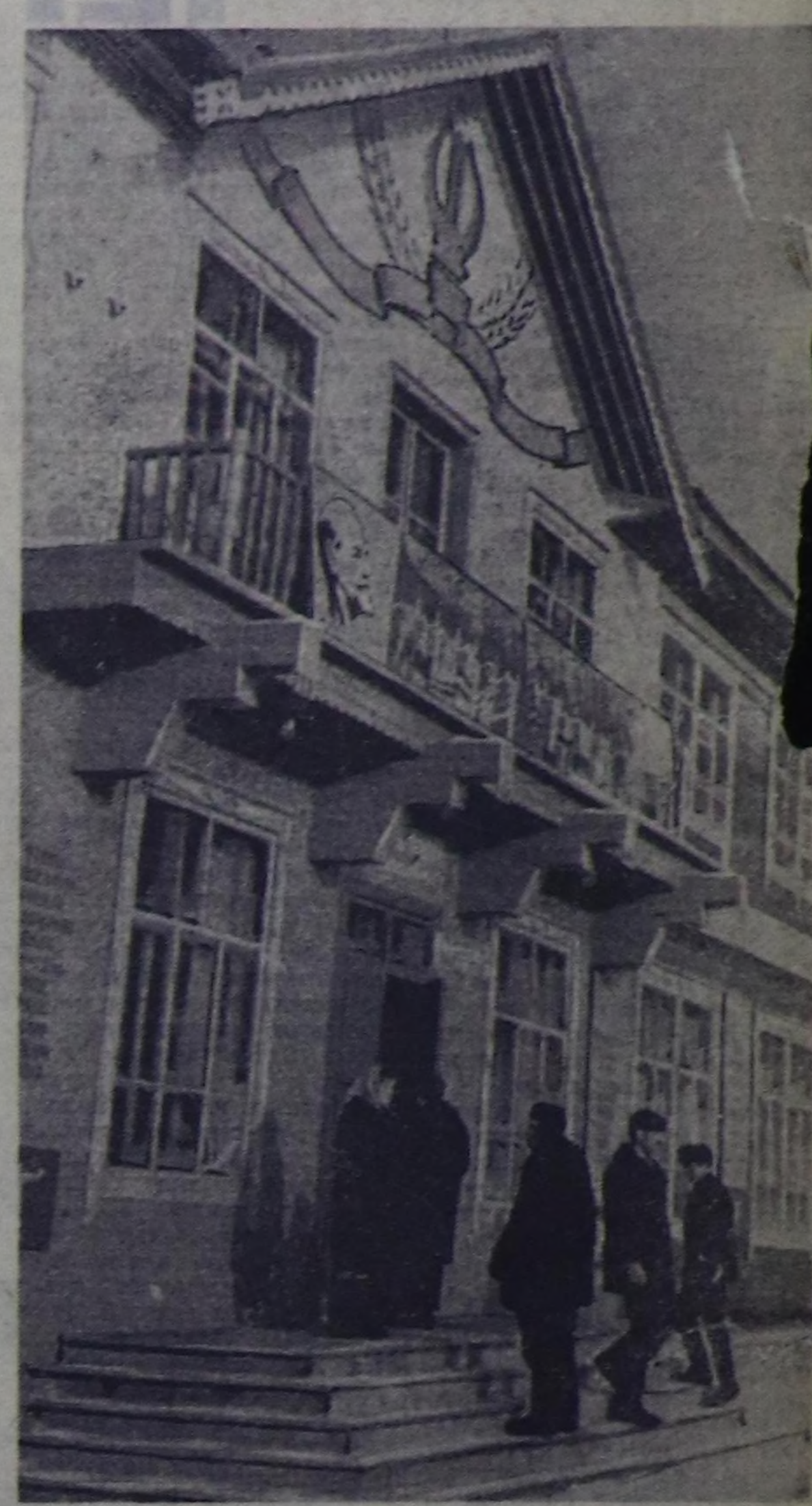
«СООК-ИРЕЙ».

Хүрештин аргазы банан

мен.
Келер үе дугайында мынчаар
бодал боор. Тыва хүрештин арга-
лары өскөдөп, чаа-чаа аргалар-би-
ле байып турары илден. Шаандакы
хүреш-биле ангы хүрешти денээр
арга чок. Мурнунда мөгелер ша-
шагы-биле дериде берген турар,
шоолуг хөлөбөс турган болза, ам
ындыг өвөс. Хүрештин өскө хейирле-
ринин аргаларын билдир өштер тыва
хүрешти байлыгы, дээр түнөлдүг
болуп турарын кым билбес боор.
Чаа кижиле сестир чүвө-даа чок.
Чаа чылда чангыс чүвени күзөп
мен: хүрештин аргалары байзын,
ол — касыгыр болгаш дүргө, ка-
гар болгаш ак сеткалдыг, кижинин
бөлүгү-ла чаракын — күжүр бо-
лгаш угаанын шенежир спорт бо-
лур.

Ондар СУРҮН-ООЛ.

Сок-Ирей: Чаа клуб — ажылчыларга культураның бөлүгү олаан
тууганы дөш «УТКА 35 чыл» сөлхөтүгү ууртукчуларына четтер-
дим!

ТӨРҮТТҮНГЕН ЧЫЛЫ — 1965

Өөренип турарларда

Ужугаалдын чажы-
лын бо чылдын чаа
ажыткыш, үжүктөрүн
божуп, сестерин би-
житер апарган бирги
классылар Чаа чыл-
биле чылгыл сестерин
баштайгы чагаалчы-
гарын төрөлдеринге,
эштеринге шелип чурут-
кулаан чугаажок.
Өөрдөлгөсө узун орун-
тун шак ол баштайгы
базынарында эгел-
дөш, оон чайыннанчак
бажыче үнүп бар чы-
ларларын дугайында
хейнү чугаалап болур.
Чыл бүрүдө-ле бистин
наймыскалыныстан
яны-бүрү тускай эр-
темингилер республика-
нын ырак, чок булу-
нарында ажылдары-би-
ле чоруттарлар. Олар-
нын аразында башка-
лар, өмчилер, музман-
гылар, механиктерлер,
салымчылар, бухгалтер-
лер дөш кайызын ол
ээр. Ам оларын дар-
ганнап турар өөрдөлгө
чыгарынын чамы-
зынче барып, ажал,
ачылыралы-биле ка-
сы таныжып көрөдү.

дооукчулары амыд-
ралдык дегем орунче
үнүттеринин бугууу-
ле, чарыкшынын
кежээнин эрттерин ту-
рары-дыр. Ол өөрүшкү-
лүг хүнге чедир ам-лаа
ырап. Ам студент бүрү-
зү бодунун пиини алган
эртеминин эчкинге че-
лер дөш аудиториялар-
да, лабораторияларда,
номчулуга залларында
ханы болалга шымын
берген олургулар. Ам-
дымында олар башка-
ларынын болгаш арга-
сүмөчү улуг эштеринин
чанында. Мичангаш
бешки курсулар каш
айлар эрткенде боттары
башкылар апаарлар.
Мичан харымсалга каш
каттап улгалы бээрин
олар билдирер.

Институтта эртем
нитилдиги ажыттынар.
Оон оң ажыг салбыр-
дында студенттер ши-
чиле кылыр, эртем
ажылын чорутуп, ботта-
рынып чогаалчы
күштерин шенеп эгелей
бергенер.

Улуг башкынын азын
эилдөө ол-ла күтүм-
чү үстү бажында ийи
кап бажы бар. Оон
иптинче киргелек чор-
ла, тааланчы-ла а,
ажок хитүгү-лаа аялга-
лар кижинин күзүнга
дыналып келер. Шо-

пенни болгаш Чайов-
скийнин сурагыл му-
зыкалары узун болгаш
шөлөөн тыва аялгалар-
биле солчу бөөрлер.
Каш хонук мурнунда
музыка үчилдөөн бо-
лунун тургустунганын
дан бээр беш чыл бо-
лгашын демдегелен. Оон
өөреникчилери болгаш
башкылары чүгө өөре-
диге-биле кызыгар-
латтынмай, өскө хоо-
райларже, колхоз, сов-
хозтарже үнүп, Чаа-
на, Ак-Довурак хоо-
райларын ажыл-ишчи-
леринге солун концерт-
терин бараалгатканнар.
Чаагай чанчылын улам-
чаллап чаксы каникул
үениде Туранга, Бай-
Хаакка, «Көк-Тей»,
«Сукпак» совхозтарга
15 кижиле киржикчил
бригада эстрадтыг кон-
церттерин көргүзөдөр.

Классче кире бээр
бис. Бистин кичээлге-
висти ак хазаттыг
өөреникчилер хаара ту-
да бээр. Ыла тургус-
туңган бүгү-ле байла-
лардан олар келер үе-
нин фельдшерлери, аку-
шеркалары, сестралары
деп чүвени белеви-биле
билеп алыр бис. Мында
база бир солун чүвө —
уруглар асылдеринге
ажылдар эмчи сестра-
лары белекээр бир чыл-

дыг курстун ажытты-
ганы боор.
Училище тургустун-
ганында бээр ортук
эртемгил 798 эмчи
ажылдакчыларын бе-
леткеп үндүргөн. Олар-
нын иштинден Бүрөн-
Бай-Хаакта эмчи пунк-
тузунун эргелекчи
Зинаида Делюкина,
Бай-Тайга эмгелдөөн
Ланы Марит-оол, Та-
дыла «Тиндөлгө» сов-
хозта эмчи пунктузу-
нун эргелекчи Елена
Микова болгаш өскө-
лаа кызымак ажылы-
биле чонун хундукте-
лин чаалап алганыр.

Көзө ажыл-агый тех-
никумунун сургуула-
ры спортка кончуг со-
нугталгылар. Мында
19 спорт секциялары
бар. Оларнын иштинде
спорттун база бир хе-
виерин самбо, штан-
га чаа организмдиги-
ган. Болуктер аразында
спорттун яны-бүрү хе-
виеринге маргыла-
лар үргүлчү болууда.
Эн эки спорт көстөмү
дөш конкурсу солун
эрткен. Аааа бирги че-
рин агрономия салбы-
рынын 4-кү курсуунун
уруглар командалы, а
иштинин ветеринария
салбырынын 4-кү ку-
рууунун олар коман-
дазы алган.

ТӨРҮТТҮНГЕН
ЧЫЛЫ — 1965

Тываның дегем оларларын чеже хире хураганнар шыа ап. Чаа чыл-
ды бир-де дугаар уткуп алган деп бодал силер? Бистин чуркуушта
кымың хураганнар, ону канчан билеп алыр бис? Тып көрдөдөр.

«СООК-ИРЕЙ».

